

Posudek vedoucího diplomové práce

Markéta Košařová: *Osídlení ve východním zázemí středověké Prahy: podoba vsí a proměny sídelní sítě (12.–16. století)*. Diplomová práce. Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2020. 131 str. textu, 231 str. příloh.

Cílem předkládané práce je bližší poznání středověkého sídelně-historického vývoje v mikroregionu střední Rokytky ve východním zázemí Prahy. V první kapitole (s. 9–10) diplomantka formuluje hlavní otázky, kterými jsou (1) neagrární výroba ve venkovském prostředí, (2) stabilizace vesnických sídlišť a počátky trvanlivých stavebních konstrukcí, (3) topografický vztah raně středověkých obytných areálů a vrcholně středověkých vesnických jader, (4) východní část hospodářského zázemí Prahy ve vrcholném a pozdním středověku. Následně popisuje pracovní postup, osnovu a vymezuje také sledovaný mikroregion (8 současných katastrálních území; cca 38 km²). Druhá kapitola je věnována přírodním podmínkám mikroregionu, který se jeví jako zemědělsky průměrný, i když zároveň heterogenní (bonity v rozpětí 3–7 podle tereziánského katastru). Na jedné straně ho lemoval úrodný černozemní pás, na straně druhé sousedil s minerálně slabými půdami na území dnešního Klánovického lesa (s. 11–18).

Rozsáhlé pasáže jsou věnovány rešerši dosavadních poznatků. Markéta Košařová postupuje po katastrálních územích a systematicky zaznamenává (1) dosavadní archeologické nálezy, (2) písemné zprávy /podle A. Profouse, A. Sedláčka, V. V. Tomka, J. Mezníka, M. Musílka a dalších/, (3) poznatky o sakrálních stavbách (mj. románské kostely v Kyjích a Dolních Počernicích) a (4) půdorys historického intravilánu, topografický vztah k sakrálním stavbám a také formu plužiny zaznamenané na plánech stabilního katastru (s. 19–40). Diplomantka konstatuje, že sledovaný mikroregion patří mezi archeologicky nejlépe poznané části zázemí středověké Prahy, s doklady kontinuálního osídlení od období tzv. keramiky pražského typu (5 poloh), topografickými posuny a stabilizací sídelní sítě v širším 13. století a dvěma sídlišti zaniklými v pozdním středověku (Babice, Litožnice). Nicméně opět platí, že sídelní vývoj v mikroregionu nebyl – podle současných znalostí – vyrovnaný. Písemné prameny dokládají časně církevní majetky a později četné majetkové aktivity pražských měšťanů. Pro 1. polovinu 14. století se dochovaly cenné emfyteutizační listiny, informující o řadě krajinných a společenských detailech.

Těžiště diplomantčiny práce leží ve vyhodnocení záchraného archeologického výzkumu dr. Julie Richterové (1987–1990) a dr. Jana Frolíka (2008) v areálu zaniklých Babic, dnešní katastrální území Černý Most (dříve Chvaly). Výzkum dr. Richterové proběhl na velmi omezené ploše (cca 250–300 m²), rozvržené do čtyř sond (kap. 4, str. 41–51). Doloženy byly železářská výroba a také předcházející i následné sídelní aktivity, včetně jedné studně. Výsledky výzkumu byly publikovány jen formou velmi stručných zpráv, které neumožňují kritické zhodnocení. Diplomantka proto využila nálezové zprávy a provedla revizi

archeologických nálezů. Na tomto základě dospěla k argumentačně podložené sekvenci a dataci sídelního vývoje na lokalitě, a tím zásadně zpřesnila pohled dr. Richterové. Předpokládány jsou 4 za sebou následující a stratigraficky dobře vymežitelné horizonty: blíže nespecifikované sídelní aktivity (12./13.–13. století), železářská výroba (13. století), obytný areál s konstrukcemi pevně svázanými se zemí (13.–13./14. století), obytný areál se stavbami trvanlivé konstrukce (13./14. století – 15. století). Chronologické zařazení je kriticky diskutováno a hledány jsou skutečné datační opory, i když jich pro tento region není mnoho. Záchranný archeologický výzkum dr. Frolíka byl rozsáhlejší, z celkově skrytého pásu o délce cca 200 × 30 m však byla detailněji zkoumána jen část (kap. 5, str. 52–55). Diplomantka se soustředila na dvě vzájemně nespojitě plochy – plochu 4000: cca 27 × 12 m a plochu 5000: cca 21 × 18 m. Stranou zájmu zůstala plocha 1000 s doklady polykulturního osídlení a také nálezem zemnice s keramikou pražského typu, a dále plochy 2000 a 3000 opět s doklady polykulturního osídlení. Rozbor nálezové dokumentace a archeologických nálezů na plochách 4000 a 5000 ukázal osídlení ze stejného období jako na ploše zkoumané dr. Richterovou (12./13.–15. století), charakterizované zpočátku stavbami s konstrukcemi pevně svázanými se zemí a následně stavbami trvanlivé konstrukce (s kamenným podkladem). Doklady železářské výroby chyběly.

Samostatnou kapitolu Markéta Košařová vyčlenila pro sofistikovanou analýzu keramického materiálu získaného během archeologického výzkumu v roce 2008 (kap. 6, str. 56–78). Posuzovaný soubor zahrnul 3.169 kusů o váze 35,8 kg, z drtivé většiny pocházející z plochy 4000 (váhově i počtem 98 %). Keramické nálezy bylo možno rozdělit víceméně do dvou hlavních skupin – keramika hradištní tradice (12./13.–13./14. století) a keramika vrcholně/pozdně středověká (13./14.–15. století). Typická raně středověká keramika chyběla. Keramiku hradištní tradice lze spojit s horizonty předcházejícími trvanlivé stavební konstrukce. Nečetné nekeramické archeologické nálezy, včetně zvířecích kostí, diplomantka pojednala v krátké 7. kapitole (str. 79–80).

Interpretaci nálezové situace se detailněji zabývá 8. kapitola (str. 81–91). Diplomantka pečlivě analyzovala vertikální i horizontální stratigrafii na lokalitě a dospěla k argumentačně velmi dobře podložené sekvenci sídelních a výrobních aktivit. Na ploše zkoumané dr. Richterovou: blíže nespecifikovatelné sídelní aktivity (pravděpodobně nikoliv obytný areál) → železářská výroba (pece) → sídelní aktivity, stavební konstrukce pevně svázané se zemí (pravděpodobně obytný areál) → sídelní aktivity, trvanlivé stavební konstrukce (obytný areál). Na ploše zkoumané pod vedením dr. Frolíka: sídelní aktivity, stavební konstrukce pevně svázané se zemí (pravděpodobně obytný areál) → sídelní aktivity, trvanlivé stavební konstrukce (obytný areál). Není přitom vyloučeno, že první horizont sídelních aktivit na ploše zkoumané dr. Frolíkem odpovídá prvním třem horizontům na ploše zkoumané dr. Richterovou. Chronologické zařazení jednotlivých horizontů je totiž obtížné, neboť na lokalitě chybí uzavřené nálezové celky a zacházet lze jen s nálezy z kontextu kulturních vrstev.

V 9. kapitole Markéta Košařová rekonstruuje podobu intravilánu zaniklých Babic v poslední sídelní fázi a také vymezuje pravděpodobný rozsah plužiny (str. 92–99). Její úsilí je úctyhodné a výsledky přesvědčivé, i když vzhledem k povaze pramenů mají jen orientační charakter. Babice tvořilo několik usedlostí situovaných podél levého (a možná i pravého) břehu potoka Chvalky. Výzkum dr. Frolíka zachytil relikty dvou až tří usedlostí, včetně trojdílných (?), dvoutraktových (?) obytných domů. Plužina Babic byla po zániku integrována do plužin Chval a Dolních Počernic.

V 10. kapitole (str. 100–117) diplomantka konceptualizuje sídelní vývoj v mikroregionu a vnitřní vývoj zaniklých Babic na pozadí širších společenských a ekonomických proměn, které probíhaly ve středověkém období. Tím získávají dosažené poznatky smysl a zároveň posouvají naše poznání historického vývoje v zázemí středověké Prahy. Markéta Košařová upozorňuje na principiální proměnu, která souvisela s ústupem redistribučního mechanismu a s ním spojené neagrární venkovské výroby, ve prospěch tržních mechanismů a nově vyhraněného vztahu mezi městem a jeho venkovským zázemím. Diplomantka si dále všímá nástupu nových majetkových vztahů, které spolu s proměnou ekonomického systému vedly ke stabilizaci obytných areálů a prosazení trvanlivých stavebních konstrukcí. Babická situace je přitom v obou případech jedním z nejlépe poznáných reprezentantů tohoto vývoje v pražském zázemí. Důležité také je, že diplomantka plynule navazuje na dříve formulované a dodnes živé výzkumné koncepty a přispívá k řešení obecně sdílených otázek, týkajících se tzv. středověké proměny, zvláště venkovské neagrární výroby a vztahu města a jeho zázemí.

Závěrečná 11. kapitola přináší zhuštěnou formou odpovědi na hlavní v úvodu stanovené otázky a bilancuje cenné historické svědectví zkoumaného mikroregionu (str. 118–120).

Markéta Košařová v předložené diplomové práci ukázala, že dokáže identifikovat důležité historické otázky, nacházet adekvátní metodická řešení, kriticky analyzovat archeologický materiál i složité nálezové situace a zjištěné poznatky interpretovat v kontextu stávajícího poznání a příslušné literatury. Její argumentace je vždy podložena a zároveň srozumitelně formulována. Předložená diplomová práce v plném rozsahu splnila stanovené cíle a přinesla nové, důležité poznatky. Diplomantka zároveň ukázala, že i fragmentární záchranné archeologické výzkumy, vedené často v mimořádně obtížných podmínkách, mohou být zhodnoceny a rozšířit naše poznání. Diplomovou práci proto doporučuji k obhajobě (s návrhem klasifikace výborně) a publikaci.

V Praze, 1. června 2020

doc. PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.
Ústav pro archeologii FF UK